

dée, fille folâtre», llem. *gandalhos* «faces, cheveux sur les tempes» són mots ben coneguts en llengua d'oc, és natural de pensar en un derivat de l'oc. ant. *gandir* «protéger, garantir, soustraire», «échapper, éviter, fuir», *se gandir* «se sauver, se réfugier», *ganda* «détour, subterfuge», *gandilb* «détour» etc., provinents del gòt. *WANDJAN* «gitar-se», «retornar» (=al. *wenden*), cf. els derivats gòt. *uswandjan* «sich wegwenden», *atwandjan* «zuwenden», «zurückkehren», *biwandjan* «vermeiden», *gawandjan* «zurückkehren, hinlenken» etc.; mots que no restaren pas estranys a la nostra llengua, car hi ha també cat. ant. *gandir*.

D'aquí fàcilment es podia extraure un derivat *gandalla* per indicar la vida del proscrit, refugiat a les muntanyes o els boscos, des d'on deuria passar després a 'vagabundejar' i per altra banda a la cofadura característica dels gandits, proscrits i bandolers; car, per més que el bandolerisme clàssic català arribà al punt de dalt després del S. xv, en què apareix sobretot *gandalla* 'còfia', ja degué pendre arrels en les guerres civils de Jaume el Dissortat, de Joan II i dels Remences, que se succeïen sense repòs des de principis d'aqueixa centúria; i d'altra banda els faidits ja començaren a córrer copiosament per Cerdanya, Alt Urgell i Foix després de la condemnable «Croada» del S. XIII, al servei de l'Imperialisme franchimand.⁵

DERIV.: Per a possibles derivats castellans, veg. l'article GANDAYA del DCEC. *Gandaió*. *Gandàfia*, encreuament amb *còfia*. *Gandill* sembla resultat d'un encreuament amb *faldilla*, *faldellí*.

¹ Sainéan, *BhZRPb*. x, 108-10, 89, 114, i *Sources Indig.* I, 66, relaciona amb un mot *ganda*, *ouanda*, 'truja', mal conegut: coincidència segurament tan casual com amb *gandul*. — ² D'ací probablement també, amb aplicació figurada el benasquès *gandorra* 'cascàrries' (Ferraz, 64; 1965). — ³ No recollit fins Lab. 1839, junt amb *gandulejar*; en cast. des de la segona meitat del S. xv, veg. per a detalls sobre aquest el DCEC (GANDUL); *gandulejar* (La-bèrnia); *ganduleria* (DOrt.). *Gandula* 'puta', SGuarner (Canyís., 152). *Gandulaina*, -aler. *Gandumbes* (amb el sufix de *tarumba* i semblants); *gandungues*. *Engandulir*, -it (Vogel). — ⁴ «no porà *gandir* als turments perdurables» = ll. *vitare supplicia*, en la trad. d'Andreu el Capellà, S. xiv (Ed. Pagès, pàgina LXXIX); és veritat que la conservació del grup -nd- i la inicial *gu-* poden suggerir un occitanisme. En provençal continua viu fins avui i usat per Mistral: «e l'àngel bèu, em'acò di, / ver l'estelan s'ero *gandir*» 'avait pris l'essor', *Nerto* vi, 314; *Calendau* vi, 213. — ⁵ Val a dir que també fóra possible de derivar *gandalla* de la idea de 'protegir' o 'defensar' que té així mateix *gandir*, referint-se llavors a la cabellera.

Gandina, de *gana* contaminat per *gandit* (veg. GALDÓS) *Gandós*, V. GALDÓS *Gandua*, encreuament de *gandul* amb un derivat de GANDALLA (*gandaió*) *Ganduixer*, V. enganduixer (CADUF) *Gandul*, -ula, *gandulaina*, *gandulejar*, *ganduleria*, *gandumbes*, gan-

dungues, V. nota 3 de GANDALLA *Ganejar*, V. *gana* *Ganjaló*, *ganfanó*, *ganfaró*, V. *gonfanó*

GANGA I, 'Tetrao *Alchata*, gallinàcia semblant a la perdiu', acc. a, mot imitatiu del crit de l'ocell; figuradament es va aplicar a les coses sense profit, perquè la ganga és difícil de caçar i de mal pelar i menjar: però a còpia d'usar-ho irònicament ha acabat per significar més aviat les coses apreciables que s'adquireixen a costa de poc, acc. b. □ 1.ª doc.: 1369, *DAG*, acc. a; Lab. 1888 (i la comparació 'dona alta i prima' Lab. 1839); acc. b, Lab. 1888, i ja 1859:

«Què 'm donareu d'aquest dit? / EMPERADOR DEL MARROC: La boca tens per mesura. / A.: Ja que la ganga és segura, / fem que sigui de profit», Pitarra (*La Botifarra de la Llibertat*, en *Gatades*, 22). En castellà aquesta acc. ja princ. S. XVIII (*DAut.*) i la pejorativa, princ. S. XVII. Com a nom d'ocell objecte de caça, la presència en la toponímia de l'Urgell (*Les Gangues*, partida del terme de Les Penelles, 1956; *BDC* x, 75) en comprova la vivacitat popular. Per a la resta, veg. l'estudi complet en *DCEC* (i *DECH*), s. v.

GANGA II, 'terregada que acompanya un mineral', del fr. *gangue* id., i aquest, de l'al. *gang* 'filó metàl·lic', pròpiament 'marxa, manera de caminar', d'on després 'camf'. □ 1.ª doc.: Lab. 1888; en francès des de 1701 (des d'on va passar al cast., on no es registra fins a 1884); en germànic, mot antiquíssim i d'extensió general.

GANGALLA, 'tascó que es posa a una eina de metall', mall., val., Ebre, origen incert; hi ha gran semblança amb diversos grups de mots, que en part semblen relacionat entre ells, i en part hi ha convergència i influència mútua: a) gascò *gangue* 'carena de serra', aranès *gangalla* 'escletxa', aff del basc *gangar*, -gar 'cim, carena'; b) ibero-llatí *gangadia* 'terreny argilós de gran tenacitat' (cf. ibero-llatí *tasconium* 'mena d'argila', oc. pirinenc *tasco* 'gleva, terròs', al costat del nostre *TASCO*, gall. *tasca* 'espadaadora', cast. *tascar* 'espadar el lli', *atascar* 'encallar, embussar'); c) basc *gangaila* 'gargamelló', 'escròfula', 'granellada', que sembla relacionat amb l'it. dial. *gangale* 'mandíbules'; d) oc. *gangalha* 'cabdell, embull', alt-italià *gangai* 'cabdell', 'part d'una troca'; e) gall., port., lleon., hisp-amer. *gangalla* (-alba) 'branqueta', 'part de diverses cines', 'trasto' (derivat del leon. *canga* 'jou', 'arganells', d'origen probablement cèltic). □ 1.ª doc.: S. xv, val.; fi segle XVIII, mall.

El dicc. val. de Sanelo (r, fº 94bis2, vº, 2; ed. Gulsoy, p. 151) recull *allegó* de *gangalla*, en 1400 y tantos», o sigui que només ho ha trobat en algun doc. del S. xv (sembla, cap al princ. del segle); i amb tot i que no en dona explicació, és natural que es tracti d'un tascó de ferro, puix que es tracta d'un llegó i el tascó dit gangalla es posa en l'ull de les eines per subjectar-les fortament al mànec, i entre aquestes s'indiquen en primer lloc «aixada, fesset o ---», si fa no fa el mateix que un llegó (potser un llegó de gangalla